

ANA DİLİMİZ – MİLLİ QÜRURUMUZDUR

Kəmalə Əliyeva

Bakı şəhəri 234 nömrəli orta məktəbin

Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi

Açar sözlər: dövlət dili, milli qürur, bədii əsərlər, lirik şeirlər.

Ключевые слова: государственный язык, национальная гордость, художественные произведения, лирические стихотворения.

Key words: state language, pride, fictions, lyrical poems.

Azərbaycan dilinin dövlət dili səviyyəsinə yüksəldilməsində ciddi addımların müəllifi olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev demişdir: “Bu gün müstəqil bir dövlət kimi ən çox fəxr etdiyimiz bir də odur ki, bizim gözəl Azərbaycan dilimiz var. Azərbaycan dilinin formalaşmasında, inkişaf etməsində, bugünkü səviyyəyə çatmasında yazıçılarımızın, şairlərimizin, ədəbiyyatşünasların, dilçi alimlərin xidməti var”.

Qədim diyarımız Azərbaycan adı bizim dilimizin adında yaşayır. Məktəblərimizdə 21 fevral – Beynəlxalq Ana Dili Günü həmişə təntənə ilə qeyd olunur. Doğma Azərbaycanımızın özü qədər qədim, özü qədər müqəddəs dilimizdən fəxrlə danışmağa haqqımız vardır: “Ana dilində xalqın əqli, hikməti” vardır.

Ona görə də hər bir Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi çalışmalıdır ki, şagirdinin canında, qanında olan bu məhəbbət hissi daha da gücləndirilsin, dilimizin tarixi, quruluşu, zənginliyi, musiqililiyi haqqında ətraflı məlumat verilsin, xalqımıza, dilimizə ehtiram aşılansın.

Müxtəlif dövrlərdə görkəmli şəxsiyyətlər dilimizə yüksək qiymət vermişlər. X əsr dilçisi Mahmud Kaşğarlı türk dünyasının ensiklopediyası sayılan “Divani-lügəti-ət-türk” əsərini müqəddəs peyğəmbərimiz Məhəmməd salavatullahın bu kəlamı ilə başlayırdı: “Türk dilini öyrənin! Onların uzun sü-

rən hakimiyyəti vardır”. Müasir türkologiya üçün önəmli mənbə sayılan bu əsərdə daha sonra yazılırdı: “Dərdini dinlədə bilmək və türklərin könlünü almaq üçün onların dilləri ilə danışmaqdan başqa yol yoxdur”.

XI əsr Azərbaycan şairi, “Divan” ədəbiyyatının ilk ən qüdrətli nümayəndəsi Qətran Təbrizi dilimizi “ruhumuzun ölçüsü” kimi dəyərləndirmiş, XII əsrdə Şirvanşahlar sarayında məliküş-şüəra olmuş Əbül-ülə Gəncəvi dilimizi “könlü dəryasındakı söz gövhərinə carçı” adlandırmışdır.

XII əsr görkəmli Azərbaycan şairi Əfzələddin Xaqani Şirvani “Təhfətül-İraqeyn” poemasında “dil” sözünü 2 mənada – danışmaq üzvü və ünsiyyət vasitəsi kimi işlətməmiş, dilin, sözün qüdrətini vəsf etmişdir.

XIV əsrdə Azərbaycan türkcəsində fəlsəfi şeirin ilk və ən qüdrətli nümunələrini yaradan İmadəddin Nəsimi qəzəllərindən birində:

Heç kimsə Nəsimi sözünü fəhm edə bilməz,

Bu, quş dilidir, bunu Süleyman bilir ancaq, - deməklə bir tərəfdən özünün əsl hü-rufi kimi rəmzlərlə danışmasına işarə edirdisə, digər tərəfdən dilimizin yalnız peyğəmbərlərə əyan olan bir qüdrətə malik olmasını göstərirdi.

XV əsrdə 16 yaşında Səfəvilər dövlətini yaradan Şah İsmayıl Xətayi Azərbaycan dilini bu dövlətin rəsmi dövlət dili səviyyə-

sinə qaldırmış, təkcə rəsmi sənədlərin bu dildə aparılması ilə kifayətlənməmiş, özü də bu dildə bədii əsərlər – lirik şeirlər, “Nəsihətnamə” və “Dəhnamə” məsnəvilərini yazmışdır. O, “Dəhnamə” poemasında yazırdı:

Gah dili əcəm, gah ərəbdir,
Ba rəsmi-üsul ba ədəbdir.

Bununla şair dövrünün məktub dilinə etiraz edir, tam Azərbaycan dilində məktublaşmağa üstünlük verirdi.

XVI əsrdə qəzəl dahisi Məhəmməd Füzuli “Ənisül-qəlb” qəsidəsində özünün dil haqqında fikirlərini əks etdirərək yazır ki, o, ana dilində yazıb-yaratmağa hədsiz dərəcədə zəruri bir iş kimi baxmışdır. Təsadüfi deyildir ki, o, dahi Nizaminin farsca yazdığı “Leyli və Məcnun” əsərini türkcə yazmaq ehtiyacı duymuş və bu işi böyük sənətkarlıq məharəti ilə icra etmişdir.

XVII əsrdə Məsihi dilimizi yüksək qiymətləndirmiş, “Vərqa və Gülşə” əsərində bu dilə ögey münasibət bəsləyənlərə etirazını bildirmişdir:

Türki dilini qoyər rəsuli,
De, necə olur xuda qəbuli?

XIX əsr böyük Azərbaycan mütəfəkkiri, görkəmli dramaturq M.F.Axundov Azərbaycan dilini “dünya dillərinin daha şirini” adlandırmışdır. Məşhur ədəbiyyatşünas və pedaqoq Firudin bəy Köçərli isə Azərbaycan dilini “bütün müsəlman Şərfinin ən gözəl və ən çox işlənən bir dili” adlandıraraq yazırdı: “Hər millətin özünəməxsus ana dili var ki, onun məxsusi malıdır. Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mənası mənziləsindəndir. Ana südü bədənin mayesi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır. Hər kəs öz anasını və vətəni sevdidiyi kimi, ana dilini də sevir”.

Görkəmli ictimai xadim və yazıçı Sultan Məcid Qənizadə yazırdı: “Həqiqətən də Azərbaycan dili öz təbiətinə görə çox elastikidir və asanlıqla zərif üslubi formalara düşmə bacarığına malikolma xüsusiyyətləri ilə fəxr edə bilər”. Görkəmli yazıçı-publisist Nəriman Nərimanov isə: “Firəng dili Avro-

pada nə məqama haiz isə bizim ana dilimiz Asiyada o məqama haizdir” – deyərək fəxrə bildirmişdir.

Cəlil Məmmədquluzadə 1917-ci ildə yazdığı “Azərbaycan” məqaləsində:

“- Dilim nə dilidir?

Azərbaycan dilidir”, - deyərək bəyan edir, xalqa məhz onun ana dilində müraciət etməyi vacib sayırdı. O, ana dilimizdə danışmağı ar bilən ziyalılara müxtəlif publisistik məqalələri və məşhur “Anamın kitabı” dramı ilə etirazını bildirmişdir.

Böyük sənətkarımız - xalq şairi Süleyman Rüstəm “Təbrizim” şeirində milli köklərimizdən uzaqlaşdırmaq üçün ana dilimizə təcavüz edilməsinə öz kəskin etirazını bildirmişdir.

Cənublu şairimiz Məhəmmədhüseyn Şəhriyar ana dilimizin keşiyində mərdi-mərdanə dayanır, bu dildə möhtəşəm sənət əsərləri yaradırdı. “Türkün dili” şeirində o, özünü bütün azərbaycanlılara tutaraq belə deyirdi:

Türkün dilitək sevgili, istəkli dil olmaz,

Ayrı dilə qatsan, bu əsil dil əsil olmaz.

Böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə “Latın dili” şeirində:

“Mən azadam, müstəqiləm” sözlərini öz dilində deməyə də ixtiyarın yoxsa əgər, de kim sənə azad deyər?! – deməklə dilimizin sıxışdırılması ilə bağlı narahatlığını bildirmiş, müxtəlif şeirlərində ana dilini “xalqın əqli, hikməti”, “söz hünəri, söz bayrağı”, “xalqın pasportu” adlandırmışdır.

Mənim ana dilim – mənim kimliyim,

Pasportum, özümə öz hakimliyim, - deyən şair ana dilində danışmağı ar bilənlərə kəskin iradını bildirirdi.

İstiqlal şairimiz Xəlil Rza Ulutürk: “Sağdır dilim, demək, sağdır milyard yaşlı məmləkətim” deyərək ana dilində danışmağı bacarmayanları tənqid edirdi:

Xalq şairi Nəbi Xəzri ana dilimizi “günəşə, şəfəqə, bəzən qəzəblə çaxan şimşəyə” bənzədir, Balaş Azəroğlu isə onu “çox

döyüşlər, çox qanlar görmüş pəhləvan, inqilablar, üsyanlar görmüş dağ dözümlü qəhrəman" adlandırır.

Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının aparıcı simalarından biri olan Zəlimxan Yaqub "ruhumuza işləyən, qanımıza hopan, sazın pərdəsindən süzülən", "bayatı beşiyi, layla yuvası" olan tarlı-kamanlı dilimizi vəsf edərək demişdir:

Füzuli zirvəli, Vəqif arxalı,
Mənim Qorqud dilim, Ələsgər dilim.
Ömrümün naxışı, bəxtimin xalı,
Dadda, şirinlikdə bal, şəkər dilim!

XIX əsrdə Azərbaycan dili ümumən Orta Asiyada, xüsusən də Qafqazda yaşayan xalqlar arasında ümumi anlaşma vasitəsi olmuş, hətta Qafqazın bir sıra xalqlarından olan aşılqlar öz qoşmalarını, əsasən, Azərbaycan dilində söyləmişlər.

XIX əsr böyük rus şairi M.Y.Lermantov 1837-ci ildə dostu S.A.Rayevskiye məktubunda yazırdı: "Tatarca (yəni azərbaycanca) öyrənməyə başlamışam. Avropada fransız dilini bilmək nə qədər zəruridirsə, burada və ümumiyyətlə, Asiyada bu dili bilmək bir o qədər vacibdir".

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev cənabları dilimizə, onun incəliklərinə yaxşı bələd idi, dilimizin üslubi imkanlarından, hər bir söz və ifadənin müxtəlif mənə çalarlarından yerində və məqsədyönlü istifadə edirdi. O, azərbaycanlı olduğu ilə fəxr etdiyi kimi, Azərbaycan dili kimi zəngin ana dili olduğu üçün, məhz bu dildə danışdığı üçün də qürur duyurdu və bunu fəxrlə etiraf edirdi: "Dilimiz çox zəngin və ahəngdar dildir, dərin tarixi kökləri vardır. Şəxsən mən öz ana dilimi çox sevir və bu dildə danışmağımla fəxr edirəm".

Bu böyük insan müdrik bir ağsaqqal kimi bizlərə-öz həmvətənlərinə, soydaşlarına nəsihət edirdi: "Öz dilinizi heç vaxt unutmayın və öz ana dilinizi başqa dilə dəyişməyin".

Ümummilli liderimiz demişdir: "Mil-

lətini milliliyini saxlayan onun dilidir. Şübhəsiz ki, musiqi də, ədəbiyyat da, ayrı-ayrı tarixi abidələr də millətin milliliyini təsdiq edir. Amma millətin milliliyini ən birinci təsdiq edən onun dilidir. Əgər Azərbaycan dili olmasa, Azərbaycan dilində mahnılar olmaz, musiqi olmaz. Bunların hamısı bir-birinə bağlıdır. Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi də bizim ən böyük nailiyyətlərimizdən biridir. Bu, təkcə dil məsələsi deyil, bu, həm də azərbaycançılıq məsələsidir".

Rəyçi: dos. Ə.Abbasov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995.

2. "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" 18 iyun 2001-ci il tarixli Sərəncamı. "Azərbaycan" qəzeti, 19 iyun 2001.

3. "Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında" 9 oktyabr 2001-ci il tarixli Sərəncam. "Azərbaycan" qəzeti, 10 oktyabr 2001.

К.Алиева

Родная речь - национальная гордость

Резюме

В статье повествуется о возвышении азербайджанского языка на уровень государственного и об удачах, завоеванных в этой области. Приводятся ссылки на мысли классиков об азербайджанском языке.

K.Aliyeva

Mothertongue is national pride

Summary

The article is dedicated to Azerbaijan language which has become state language and gained successes in this field. Some opinions of Azerbaijan classics are also investigated.